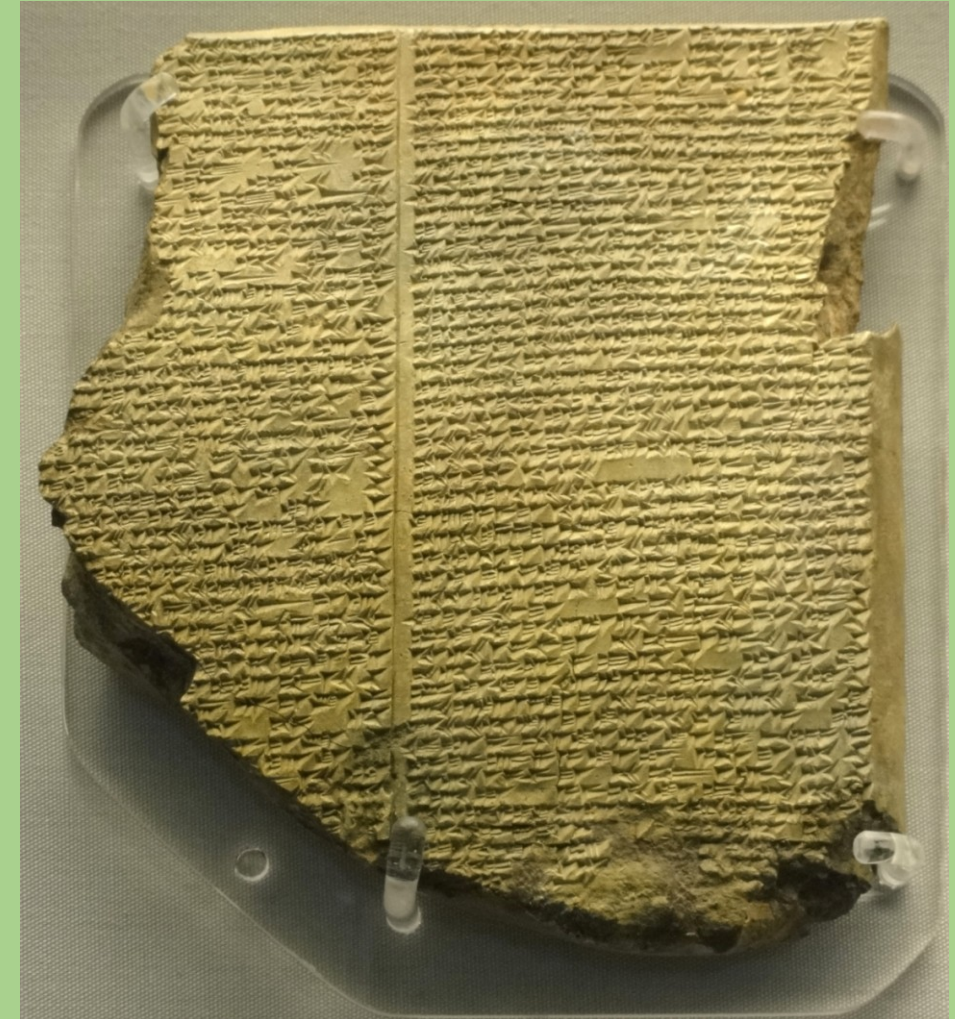

Četba a interpretace pramenů

Přední východ

- Přehled písemnictví starověké Mesopotamie (typologie písemných pramenů; vývoj)
- Četba a interpretace vybraných textů (mýtus Enúma eliš, mýtus o Atram-chasísovi, epos o Gilgamešovi, Narám-Sínova legenda z Kúty)

Literatura ke studiu

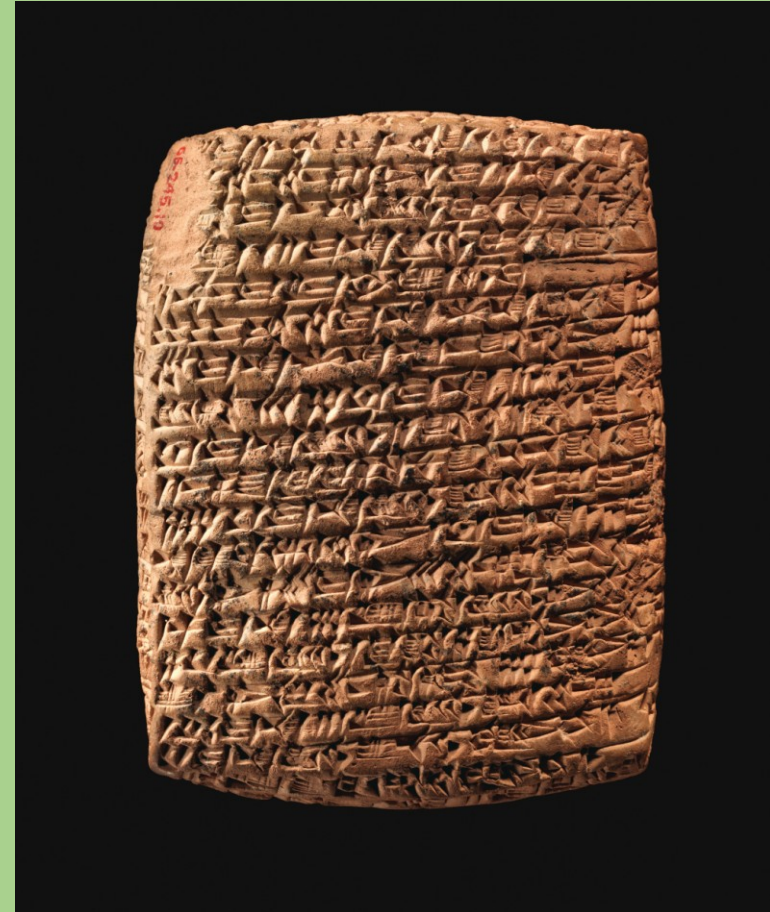
- *Mýty staré Mezopotámie. Sumerská, akkadská a chetitská literatura na klínopisných tabulkách.* Praha: Odeon, 1977.
- Prosecký, Jiří, *Slova do hlíny vepsaná. Mýty a legendy Babylónu.* Praha: Academia, 2010.
- *Epos o Gilgamešovi.* Praha: Lidové noviny, 2003 (2. vyd. 2018).
- Mynářová, Jana – Dušek, Jan – Čech, Pavel – Antalík, Dalibor, *Starověké písemnictví Levanty*, sv. I–VI. Praha: Oikoymenh, 2011–2014.
- Prosecký, Jiří, *Prameny moudrosti. Mudroslovná literatura staré Mezopotámie.* Praha: Oikoymenh, 1995.
- Prosecký, Jiří, „*Královské knihy*“ staré Mezopotámie. Praha: Orientální ústav AV ČR, 1995.
- Prosecký, Jiří, *Když království sestoupilo z nebes.* Praha: Academia, 2015.
- Foster, Benjamin R., *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature.* 3rd edition. Bethesda, Md.: CDL Press, 2005.
- Black, Jeremy et al., *The Literature of Ancient Sumer.* Oxford: Oxford University Press, 2004.

Písемnictví starověké Mesopotamie

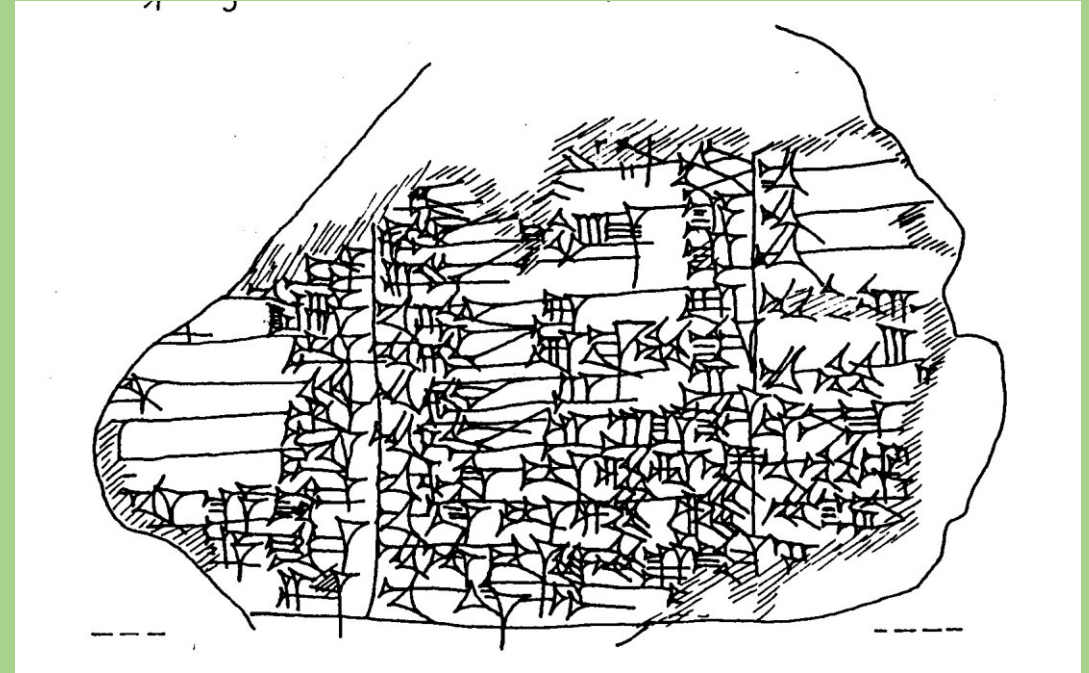
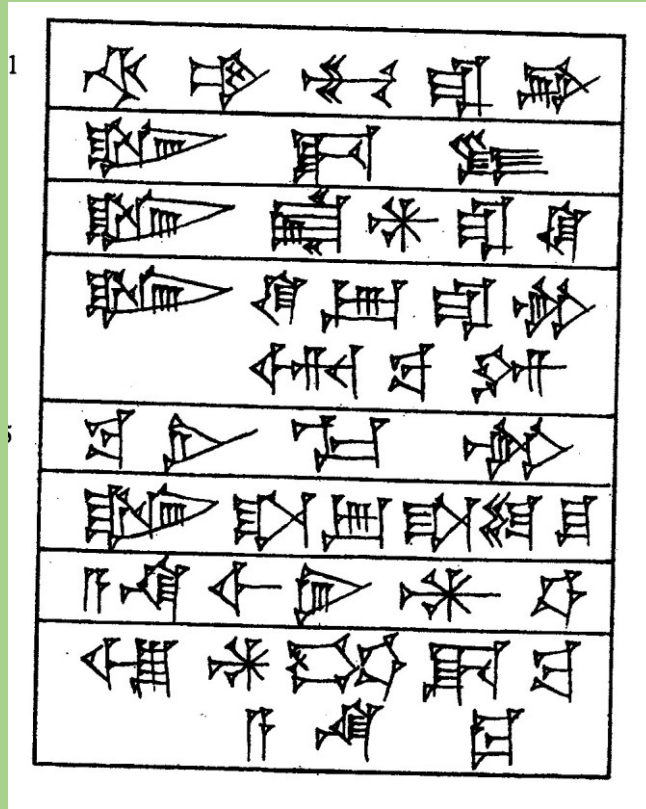
- Akkadština, sumerština
(některé texty mají obě varianty)
- Akkadština = semitohamitský jazyk (arabština, hebrejština, aramejština, foiničtina...)
- Sumerština = nezařaditelný jazyk

Písmo a nosiče písma

- Klínové písmo
- Hliněné tabulky (jiné předměty z hlíny, kamene, kovu)

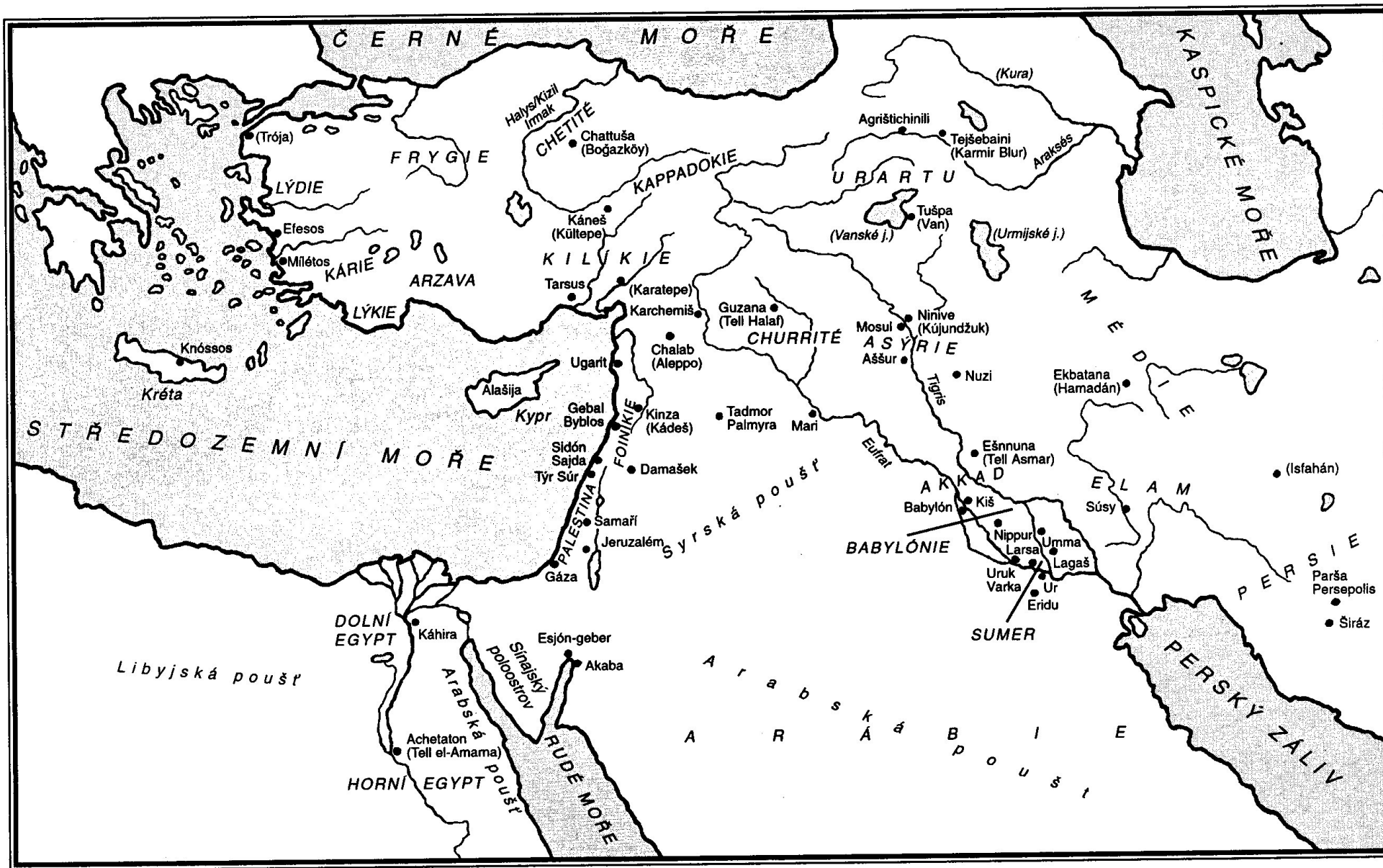

Ukázka klínového písma

Prostorové rozšíření textů

- Nejvíce – Mesopotamie
- + Anatolie (Chattuša): 14.–13. stol. př. n. l.
 - Syropalestina (Megiddo, Ugarit): 15.–13. stol. př. n. l.
 - Amarna (Achetaton; Egypt): 14. stol. př. n. l.
 - Írán (Súsy): 19.–18. stol. př. n. l.

Přehledná mapa starověkého Předního východu.

Typologie písemných pramenů

- Královské nápisy
- Právní texty
- Hospodářské texty
- Dopisy
- Odborné texty
- Náboženské texty
- Literární texty

Královské nápisy

- Funkce: uchovat památku na určitou událost či osobu
- královské nápisy (stavební, dedikační, historické)
- méně často: nápisy soukromých osob

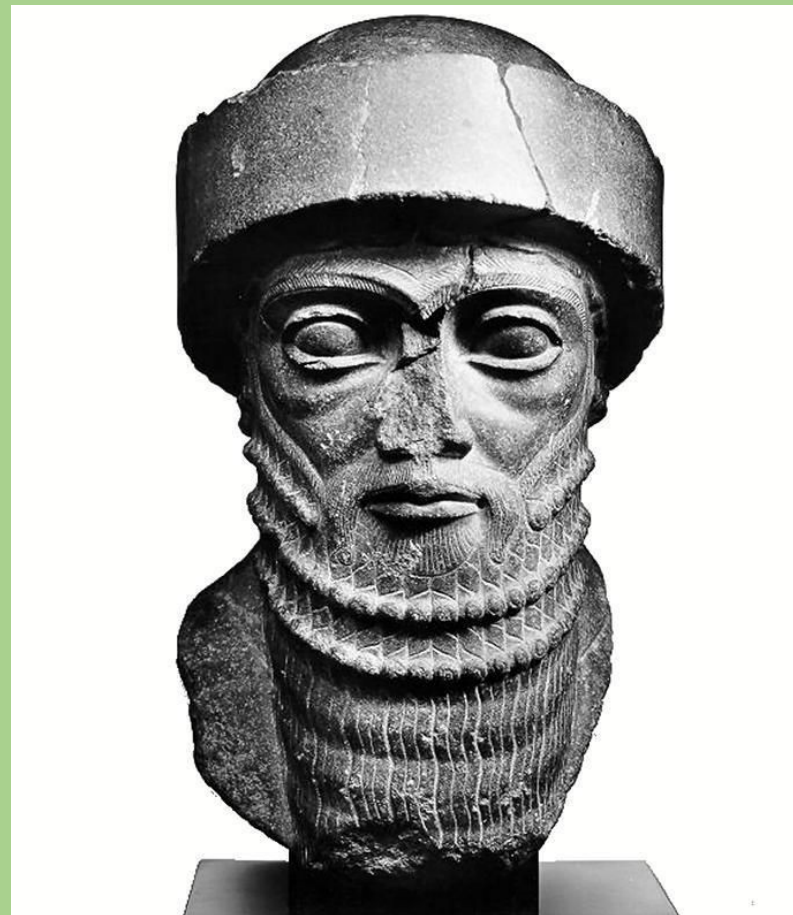
Ukázka královského nápisu

(Chammu-rabi, 1792–1750 př. n. l.)

*Já jsem Chammu-rabi, mocný král,
král Babylonu, král čtyř světových
stran, budovatel země, král, jehož
skutky jsou milé Šamašovi a
Mardukovi.*

*Jako velikou horu jsem pozvedl
hliněnou hradbu kolem Sippiru a
obklopil jsem ji vodním příkopem.*

*Dal jsem prokopat Eufrat až k
Sippiru a vybudoval jsem tam
prosperující přístav.*

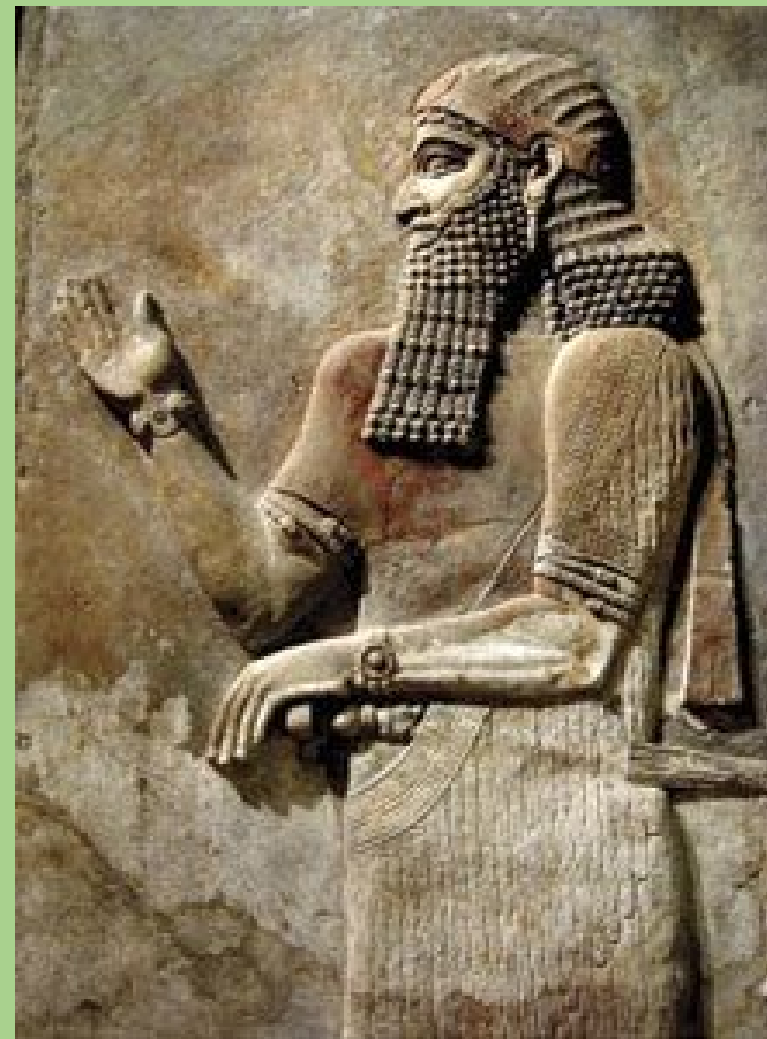
Ukázka královského nápisu

(Sinacherib, 704–681 př. n. l.)

Obrátil jsem se na Aššura, Sína, Šamaše, Béla, Nabúa, Nergala, Ištar z Ninive, Ištar z Arba'ilu, na bohy, kteří mi pomáhají, abych porazil mocného nepřítele.

Brzy vyslyšeli mé modlitby a přišli mi na pomoc. Rozběsnil jsem se jako lev, oblékl jsem si zbroj, na hlavu jsem si nasadil bitevní přilbu. Do svého skvělého bitevního vozu, který sráží nepřátele, s rozhněvaným srdcem jsem rychle nastoupil.

Mocný luk, který mi svěřil Aššur, jsem uchopil do rukou. Šípy, které probodnou hrdlo, jsem popadl. Na celé vojsko zlých nepřátel jsem vykřikl hlasitě jako bouře, jako Adad jsem zařval.

Ukázka královského nápisu

(Sinacherib, 704–681 př. n. l.)

Rychle jsem je pobil jako tučné býky na provaze a uštědřil jsem jim porážku. Podřízl jsem jim hrdla jako ovcím. Přesekl jsem jejich vznešené krky jako provazy.

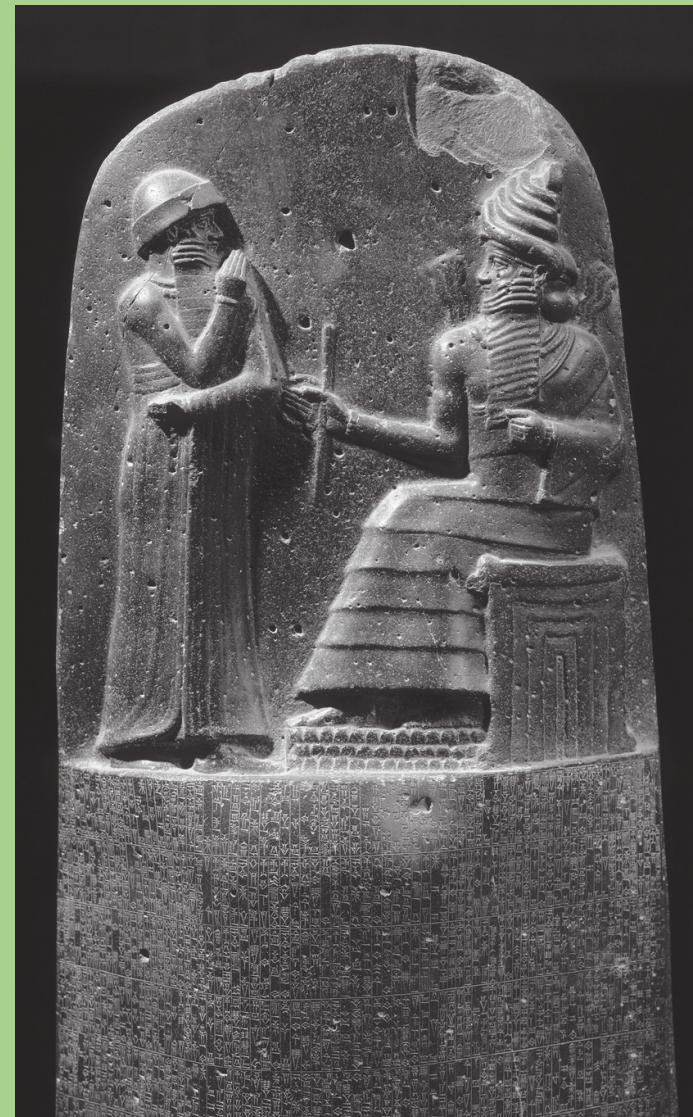
Jako mohutnou povodeň po jarních deštích jsem nechal téci jejich krev po širé zemi. Rychlí koně, zapřažení do mého vozu, se nořili do záplav jejich krve jako do řeky.

Kola mého bitevního vozu, který sráží zloduchy a ničemy, byla potřísněna krví a výkaly. Mrtvolami jejich válečníků jsem naplnil step jako trávou.

Právní texty

- Funkce: zaznamenat určitou právní zvyklost či právní transakci
- normativní texty (zákoníky, edikty)
- záznamy z praxe (smlouvy, zápisy ze soudních jednání)
- zvláštní typ: mezistátní smlouvy

Ukázka zákoníku

- *Jestliže se někdo proboural do domu, bude před touto dírou zabít a pověšen.*
- *Jestliže v něčím domě vypukl požár a někdo, kdo přišel k hašení, upřel pohled na majetek vlastníka domu a majetek vlastníka domu si vzal, tento člověk bude hozen do tohoto ohně.*
- *Jestliže si někdo najal pole k obdělání, avšak na poli nevytěžoval obilí, prokáží mu, že na poli nepracoval; majiteli pole dá obilí (poměrně) podle (úrody) svého souseda.*

Ukázka mezistátní smlouvy

(chetitský král Chattušili III. + egyptský král Ramesse II.)

Smlouva, kterou Ramesse, velký král, král Egypta, hrdina, učinil na stříbrné tabulce

s Chattušilim, velkým králem, králem Chatti, svým bratrem, pro Egypt,

aby mezi nimi navždy nastolil velký mír a velké bratrství.

(ř. 1–3)

Ukázka mezistátní smlouvy (chetitský král Chattušili III. + egyptský král Ramesse II.)

Hled', nastolíme naše bratrství a náš mír a (tyto) budou lepší než dřívější bratrství a mír Egypta a Chatti.

Hled', Ramesse, velký král, král Egypta, je v dobrém míru a dobrém bratrství s Chattušilim, velkým králem, králem Chatti.

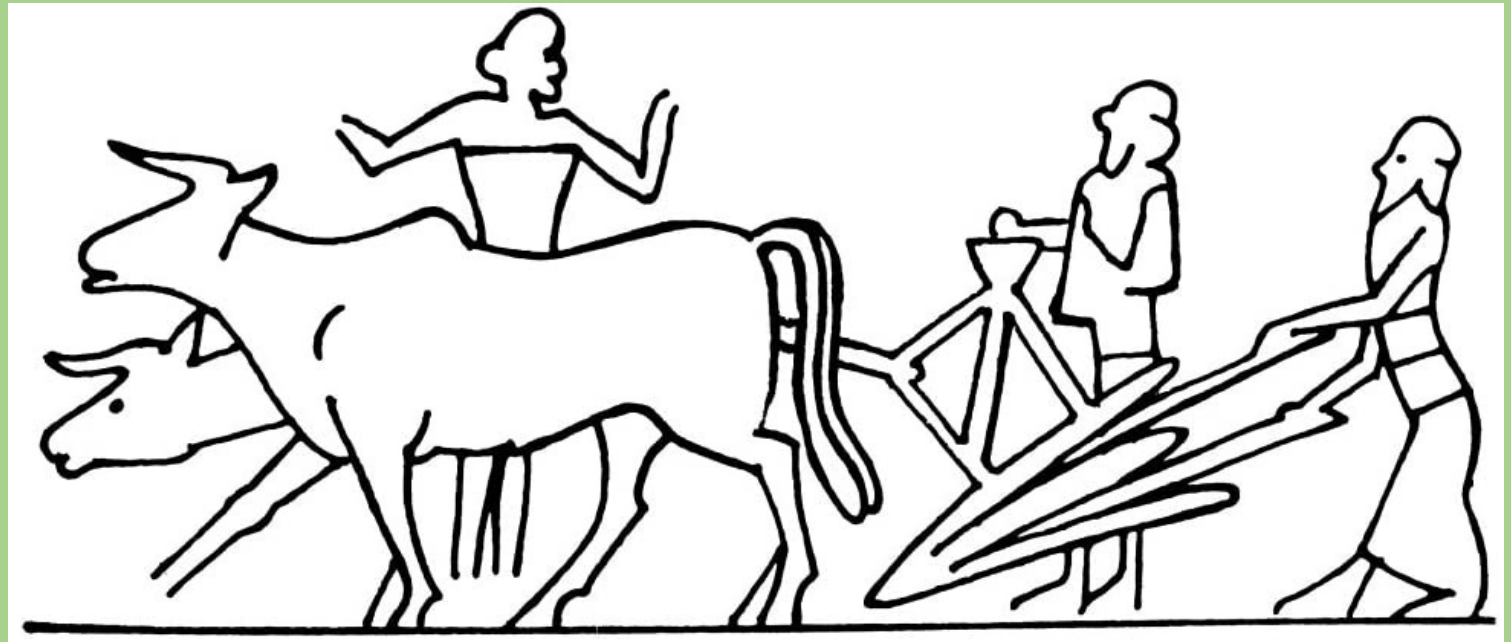
Hled', synové Ramesseho, krále Egypta, budou v míru a bratrství se syny Chattušiliho, velkého krále, krále Chatti, navždy a tito (zůstanou) jako (v) našem vztahu bratrství a míru, takže Egypt bude s Chatti v míru a budou, stejně jako my, bratry navždy.

(ř. 17–21)

Hospodářské texty

- Funkce: zaznamenat činnosti hospodářského charakteru
- účetní záznamy (příjmy, výdaje, seznamy majetku, osob)

Dopisy

- Funkce: zaznamenat komunikaci mezi osobami a/nebo institucemi
- soukromá korespondence
- úřední korespondence
- zvláštní typ: diplomatická korespondence (Amarna = Achetaton; Chattuša)

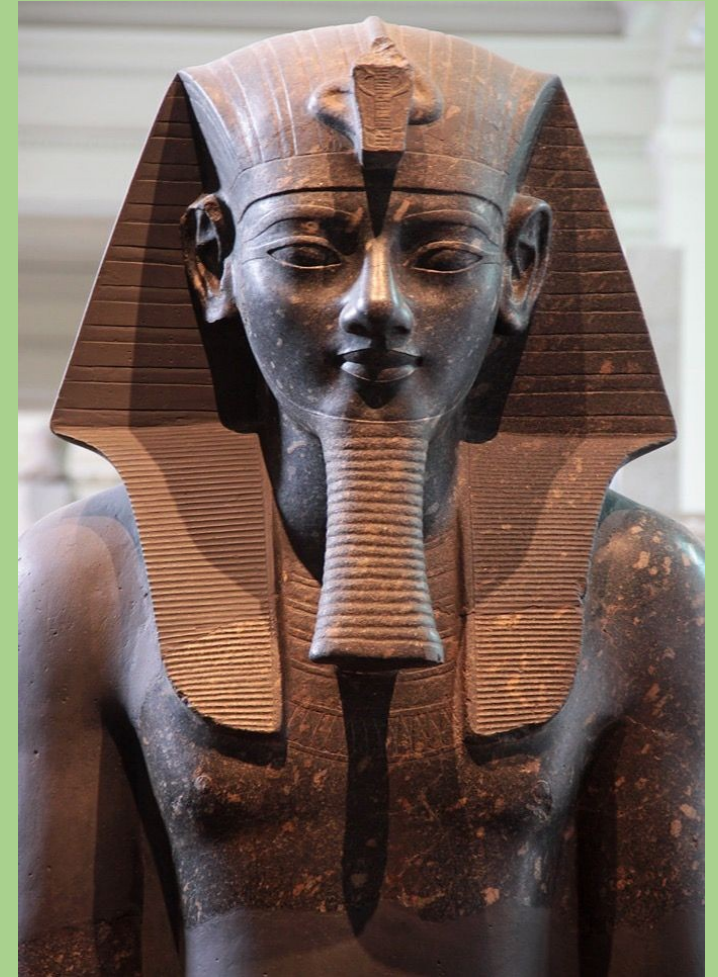
Ukázka diplomatické korespondence (mezi velmocemi; Tušratta, král Mitanni → Amenhotep III.)

*Řekni Nimmurejovi, králi Egypta,
mému bratrovi, mému zeti, kterého miluji
a který mne miluje:*

*Takto praví Tušratta, král Mitanni,
který Tě miluje, Tvůj tchán:*

Daří se mi dobře. Nechť i Tobě se daří dobře.

*Tvému domu, Taduchepě, mé dceři,
a Tvé manželce, kterou miluješ, nechť se daří
dobře.*

Ukázka diplomatické korespondence

(mezi velmocemi; Tušratta, král Mitanni → Amenhotep III.)

*Tvým dalším manželkám,
Tvým synům, Tvým
hodnostářům,
Tvým vozům, Tvým koním,
Tvým vojenským
jednotkám, Tvé zemi a
všemu dalšímu, co Ti
náleží, nechť se daří
velmi, velmi dobře.*

Ukázka diplomatické korespondence (vasalův dopis)

*Řekni králi, mému pánovi,
mému bohu, mému Slunci, dechu
mého života:*

*Takto (praví) Zimreddi, vládce
Sidonu:*

*Padám k nohám mého pána, boha,
Slunce, dechu mého života; k
nohám mého pána, mého boha,
mého Slunce, dechu mého života,
sedmkrát a sedmkrát.*

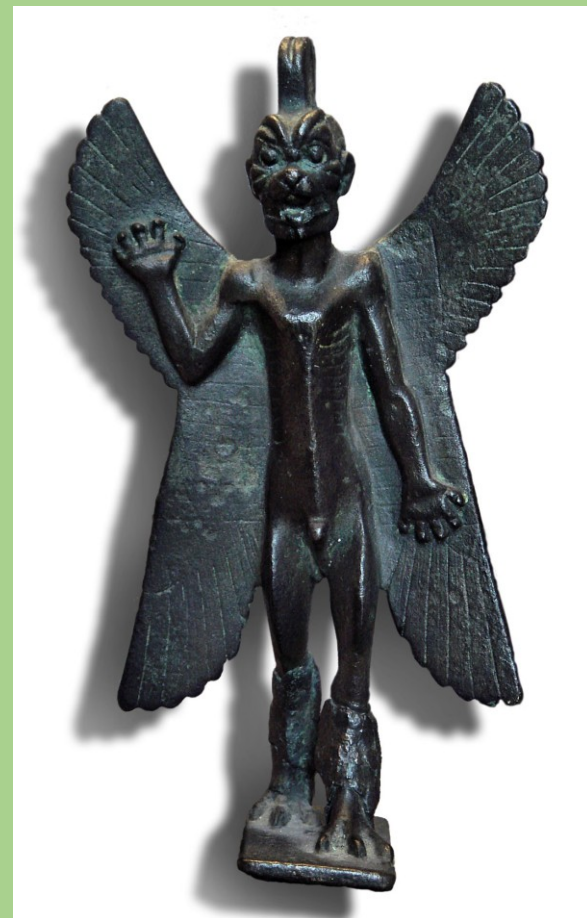

Odborné texty

- Funkce: zaznamenat znalosti z určitého oboru
- geografie
- botanika
- zoologie
- medicína
- matematika
- astronomie
- hudba
- lingvistika
- historiografie (seznamy králů, datovacích formulí, eponymů, kroniky)
- výklad božích znamení (omina)

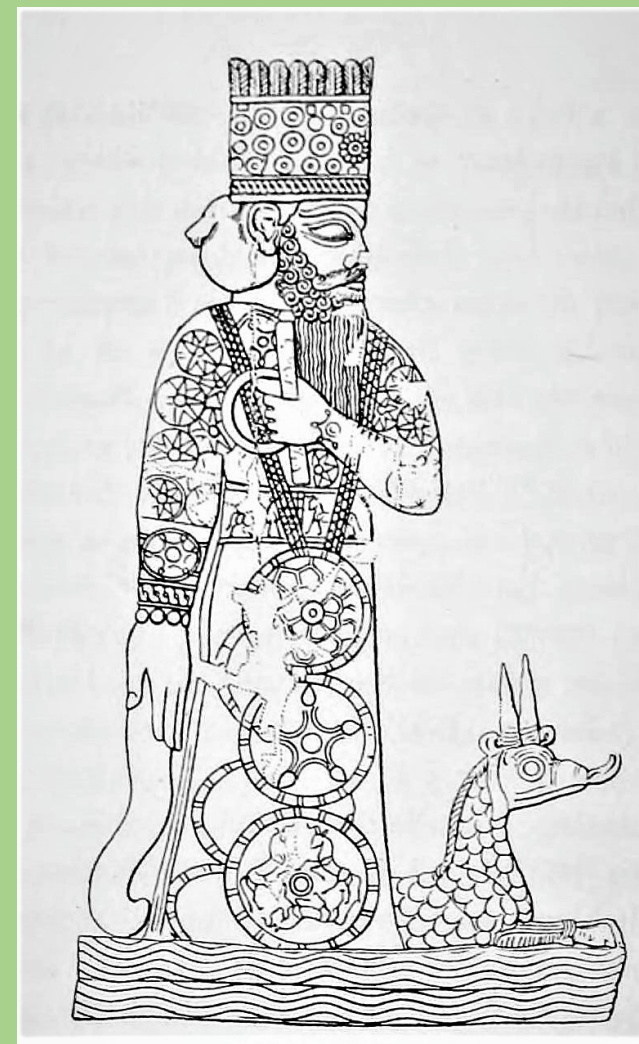
Náboženské texty

- Funkce: pojednávat o abstraktních, obecných otázkách
- mýty
- eposy
- hymny (božstva, chrámy, panovníci)
- rituální texty
- modlitby
- zaklínání
- žalozpěvy

Ukázka mýtu (Enúma eliš)

*Když nahoře nebesa nebyla pojmenována,
dole zem jménem nebyla zvána,
(byl tu jen) prvotní Apsú, jejich zploditel,
(a) hřmotná Tiámat, rodička veškerenstva.
Své vody mísili dohromady,
houštiny z rákosu se vzájemně nesplétaly
a stvoly se na sebe nenavrstvily.
(I. tabulka, ř. 1–6)*

Ukázka mýtu (Enúma eliš)

*Pozvedl pán potopu, svou mocnou zbraň,
v hrůzný vůz bouře, již vzdorovati nelze, vstoupil,
čtyřspřeží připřáhl k němu.*

*Zabijáka, Nemilosrdného, Pustošitele,
Okřídleného;*

pysky mají odhaleny, jejich zuby nesou jed.

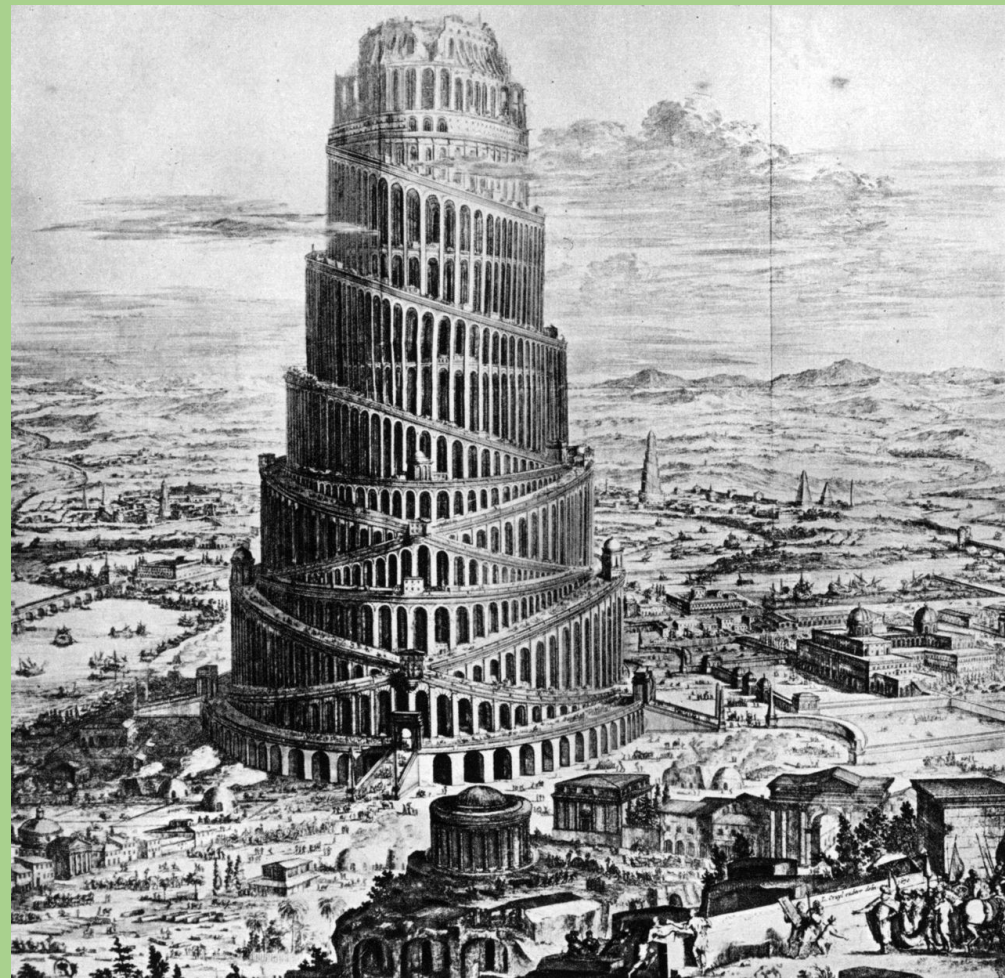
Neznají únavu a umějí pustošit.

Po pravici jeho boj hrozný a zápas stojí,

po levici bitva, jež všechny spiklence sráží.

*Oblékl si oděv (a) pancíř, jenž hrůzu vzbuzuje,
děsivou božskou září pokrýl si hlavu.*

(IV. tabulka, ř. 49–58)

Ukázka eposu (Gilgameš)

*Ten, jenž hlubinu zřel, (samotné) základy země,
jenž cesty poznal (a) pochopil vše,
Gilgameš, jenž hlubinu zřel, (samotné) základy země,
jenž cesty poznal (a) pochopil vše,
prozkoumal všechny svatyně,
veškerou moudrost všeho on seznal.
Tajemné věci uviděl a odhalil skryté,
přinesl o tom zvěst, co před potopou se stalo.
Dlouhou pouť vykonal a znaven spočinul;
všechna ta strážení zapsána byla v (kamennou) stélu.
(I. tabulka, ř. 1–10)*

Literární texty

- Funkce: pobavit a poučit čtenáře
- autobiografické texty
- bajky
- dialogy
- přísloví
- hádanky
- didaktické skladby

Ukázka fiktivní autobiografie

(Sargon Akkadský; 2334–2279 př. n. l.)

Já jsem Sargon, mocný král, král Akkadu.

Moje matka byla (kněžka) entum, otce svého neznám.

Strýc můj přebývá v horách.

Mé (rodné) město, jež leží při břehu Eufratu, (je) Azupiránu.

(Moje) matka, (kněžka) entum, počala (a) zrodila mne v tajnosti.

Do rákosového košíku mne položila, asfaltem utěsnila (jeho) otvory.

Do řeky mne vhodila, odkud jsem nemohl vyjít.

Řeka mne nesla, k Akkimu, čerpači vody, mne připlavila.

Když čerpač Akki své vědro ponořil, (z vody) mne vytáhl.

(ř. 1–9)

Ukázka hádanek

*Dům, (jehož) základy jsou jako
nebesa,*

*dům, (jenž) jako schránka na
tabulky je pokryt plátnem,*

*dům, (jenž) jako husa stojí na
širokých nohou,*

slepý tam vchází,

vidoucí odtamtud vychází.

Řešení: písařská škola.

*V dětství jsem synem brázdy,
v dospělosti jsem tělem bohů,
ve stáří jsem lékařem země.*

Řešení: plátno.

Ukázka didaktické skladby

(Naučení Šuruppakova)

„Když se napiješ piva, nesud' se!“

*„Drahocenné jsou dny žní,
sklízej jako otrokyně, jez jako
panovnice!“*

*„Kdo nepracuje, (svůj) dům vydává
všanc rozkotání.“*

*„Milující srdce domy staví,
nenávistné srdce domy ničí.“*

„O svátku si nevybírej ženu!

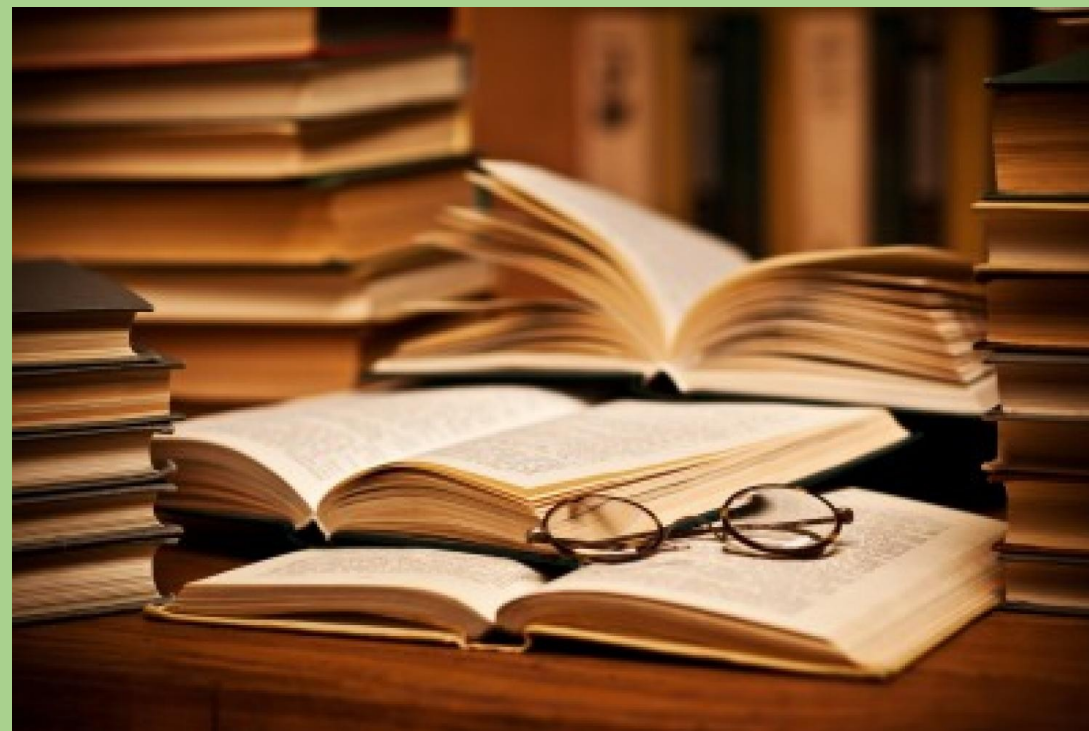
*Má vypůjčené srdce, má vypůjčený
vzhled,*

*má vypůjčené stříbro, má vypůjčené
drahé kamení,*

*má vypůjčený oděv, má vypůjčené
prádlo.“*

Definice literárního textu

- svým významem přesahuje záležitosti běžného každodenního života
- obecnější, abstraktnější (základní otázky bytí, významné historické události aj.).
- tradován a opisován v pozdějších dobách (má delší časovou stopu)
- hranice mezi literárními a neliterárními texty není zřetelná (některé neliterární texty byly opisovány jako učební pomůcky; existují literární dopisy; královské nápisy jsou na pomezí historiografie a literatury...)

Vznik a zaznamenávání literárních textů

- ústní podání, později písemná fixace (+ redakční úpravy)
- starobabylonské období (2003–1595 př. n. l.)
- středobabylonské období (1594–1000 př. n. l.)

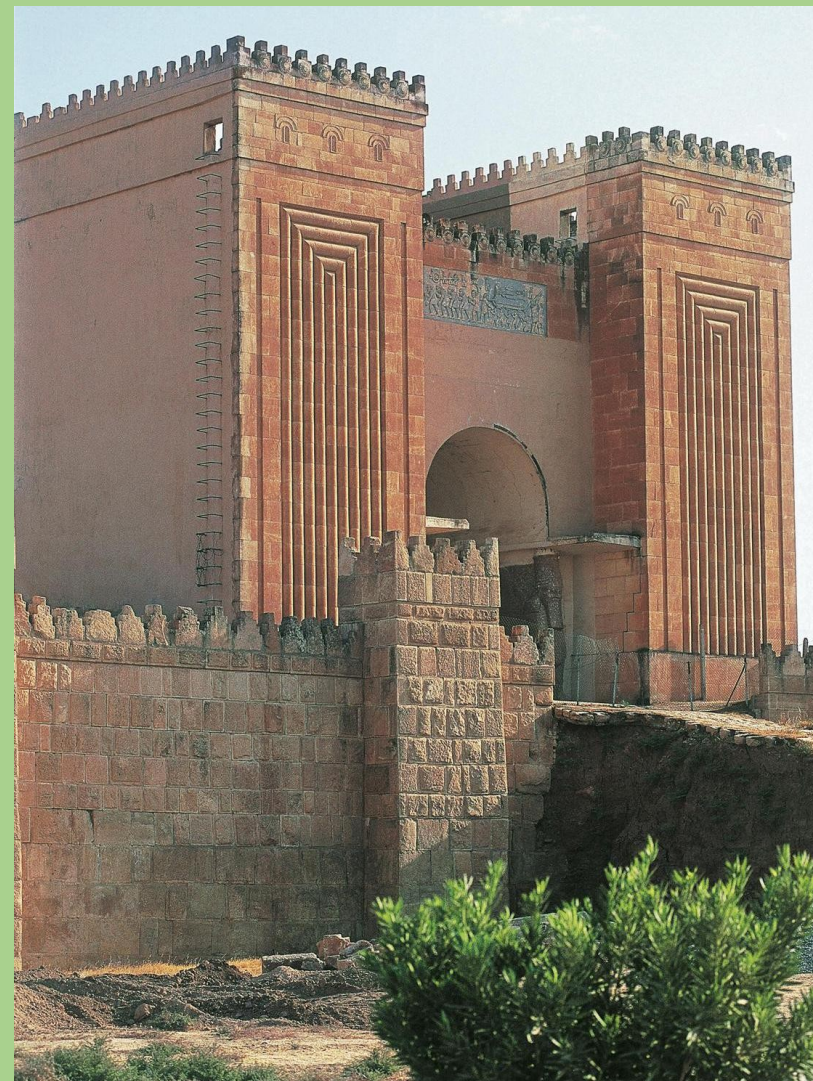
Autoři literárních textů

- Zpravidla neznámí; spíše písaři, kteří napsali určitou tabulku (kolofon)
- Málo výjimek:
- Kabti-iláni-Marduk (mýtus o Errovi)
- Saggil-kínam-ubbib (Babylonská theodicea)
- Sín-leqe-unníni (standardní verse eposu o Gilgamešovi)

Centra literární tvorby

- Chrámy (kněží, písaři)
- Písařské školy (é-dub-ba „dům tabulek“ – zejm. ve starobabylonském období; 2003–1595 př. n. l.)

Knihovny

- Chrámové
- Palácové
- Soukromé

Chrámové knihovny

- Knihovna Šamašova chrámu v Sipparu (novobabylonské až perské období; 1000–522 př. n. l.); nalezená *in situ*
- 800 tabulek (mýty, eposy, náboženské a odborné texty, prolog Chammu-rabiho zákoníku)

Palácové knihovny

- Knihovna krále Aššurbanipala (668–627 př. n. l.) v Ninive
- 30 000 tabulek (literární, neliterární texty); asi 5000 tabulek s literárními texty
- Největší soubor literárních textů na PV
- Tabulky zapisovány přímo pro AK + opisovány v Babylonii + získávány konfiskacemi

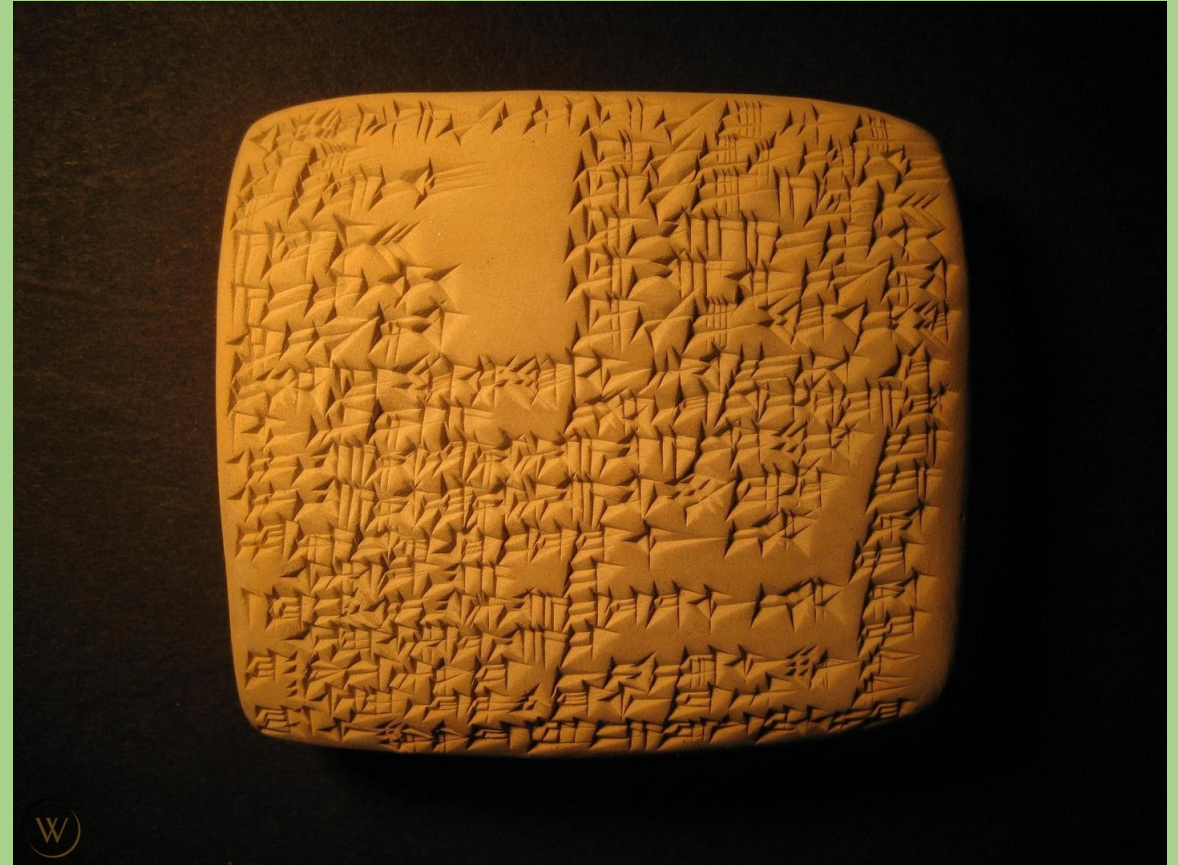
Soukromé knihovny

- Sultantepe (Chuzirína) v Turecku
- Kněz Qurdí-Nergal a jeho potomci (718–612 př. n. l.)
- 400 tabulek (literární, náboženské, odborné texty)

Vývoj mesopotamského písennictví: významné etapy

- Raně dynastické období (3000–2334)
- Akkadské období (2334–2154)
- II. dynastie z Lagaše (2150–2100)
- III. dynastie z Uru (2112–2004)
- Starobabylonské období (2003–1595)
- Středobabylonské období (1594–1000)
- Středoasyrské období (1350–1000)
- Novobabylonské období (1000–539)
- Novoasyrské období (1000–609)

Raně dynastické období (3000–2334 př. n. l.)

- První doklady literární tvorby
- Především sumerské texty
- Poprvé kolem r. 2600 př. n. l.
- Abú Salábích (městečko u Nippuru = Ereš?, Keš?; patrně v chrámu bohyně Nisaby)
- Akkadské texty – kolem r. 2500 př. n. l.
- Ěbla (SZ Sýrie) – skladba o bohu Šamašovi; o bohyni Nisabě

Akkadské období

(2334–2154 př. n. l.)

- Málo textů (sumerských i akkadských)
- Encheduana (dcera Sargona Akkadského; 2334–2279):
 - cyklus hymnů na chrámy
 - hymny na bohyni Inanu (v sumerštině)

II. dynastie z Lagaše (2150–2100)

- Gudea (2141–2122): stavební a dedikační nápisy v sumerštině
- Nápis na dvou hliněných válcích – o přestavbě chrámu boha Ningirsua; psán vytříbeným jazykem; vysoká umělecká hodnota (gramatika: Adam Falkenstein, 1949–1950)

Gudeův nápis na hliněných válcích

- Nalezeny při francouzských vykopávkách
- Uloženy v Paříži (Louvre)

III. dynastie z Uru

(2112–2004 př. n. l.)

- Poměrně málo textů (hlavně v sumerštině)
- Nový žánr – hymny na deifikované krále (zejm. Šulgi; 2094–2047)

Starobabylonské období

(2003–1595 př. n. l.)

- Velký rozmach písemnictví (sumerština, akkadština)
- Písemná fixace a úpravy starších textů (zejm. sumerských); vymírání sumerštiny
- Překlady ze sumerštiny do akkadštiny
- Vznik nových textů (zejm. akkadských)

Významné starobabylonské texty

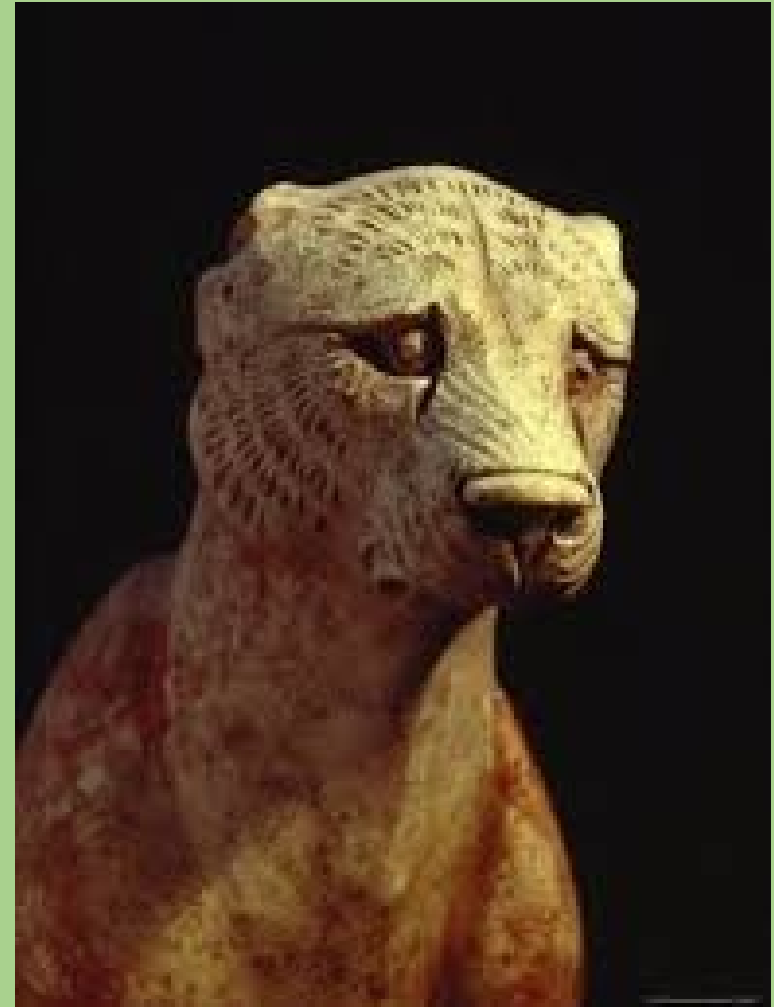
- Enúma eliš
- Mýtus o Atram-chasísovi
- Sumerské skladby o Gilgamešovi
- Akkadský epos o Gilgamešovi (OB verze)

Středobabylonské období

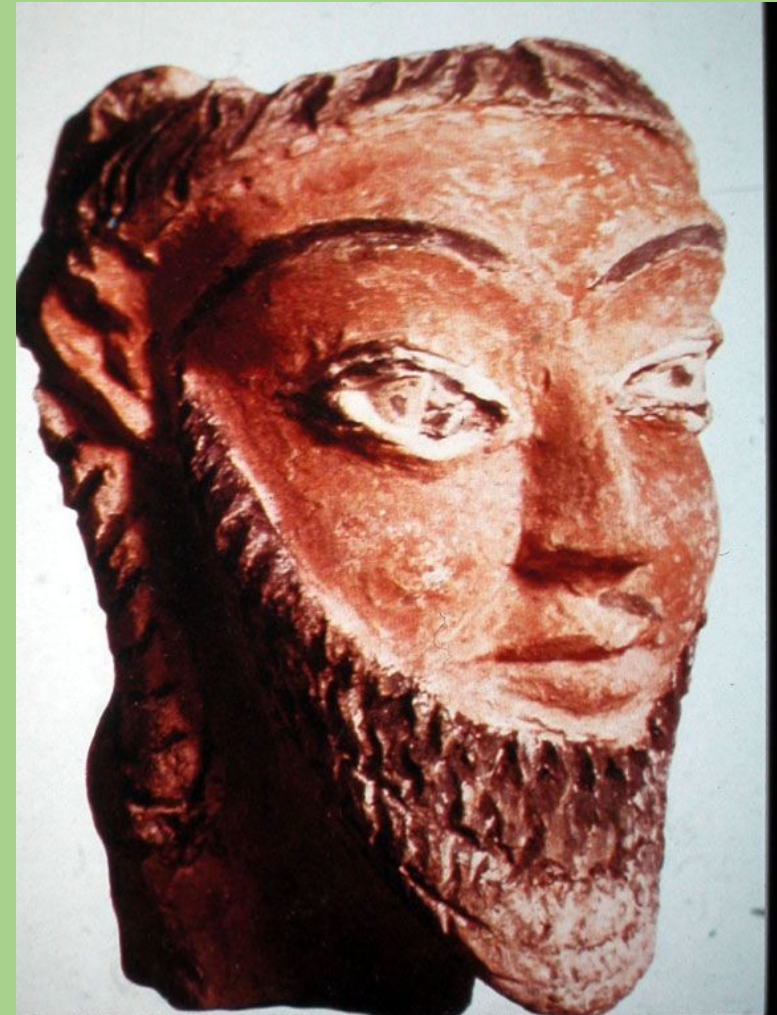
(1594–1000 př. n. l.)

- Velký rozkvět literatury (zejm. v akkadštině)
- Redakční úpravy starších textů → vznik kanonických verzí (později beze změny opisovány)
- Vznik nových literárních textů
- Jazyk: standardní babylonština (Jungbabylonisch); archaické rysy

Významné středobabylonské texty

- Standardní verze eposu o Gilgamešovi (11 tabulek); asi 1200 př. n. l.; autor: Sín-leqe-unníní
- Nergal a Ereškigal
- Adapa a Jižní vítr
- Král bitvy (Sargon Akkadský)
- Chci chválit pána moudrosti
- Babylonská theodicea

Středoasyrské období

(1350–1000 př. n. l.)

- Většinou – kopie a redakční úpravy babylonských textů
- Vznik nových textů
 - Epos o Tukultí-Ninurtovi I. (1244–1208; o porážce Kaštiliaše IV.; 1232–1225)

Novobabylonské období

(1000–539 př. n. l.)

- Málo dochovaných literárních textů (nejvíce – knihovna Šamašova chrámu v Sipparu)
- Politická propaganda (Nabonid; 555–539: biografie Adad-guppi; Hanopis na Nabonida) – porazil jej Kýros II.
- Převládají hospodářské texty

Novoasyrské období

(1000–609 př. n. l.)

- Nevznikají nové literární texty
- Hlavní přínos: uchování starších památek (Aššurbanipalova knihovna v Ninive)

Největší sbírky textů

- British Museum, Londýn: 130 000
- Irácké museum, Bagdád: 100 000
- Arkeoloji Müzeleri, Istanbul: 75 000
- Yale Babylonian Collection, New Haven: 35 000
- University Museum, Philadelphia: 30 000
- Vorderasiatisches Museum, Berlín: 25 000
- Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara: 20 000
- Musée du Louvre, Paříž: 20 000
- Syrské národní museum, Deir az-Zór: 20 000

Interpretace mesopotamské literatury: předpoklady

- Umělecké dílo
 - ❖ vzniká v určitém času a prostoru
 - ❖ je ukotveno v soudobé kultuře
 - ❖ odráží osobnost svého tvůrce
 - ❖ je určeno specifickému okruhu příjemců

Interpretace mesopotamské literatury: limity našich možností

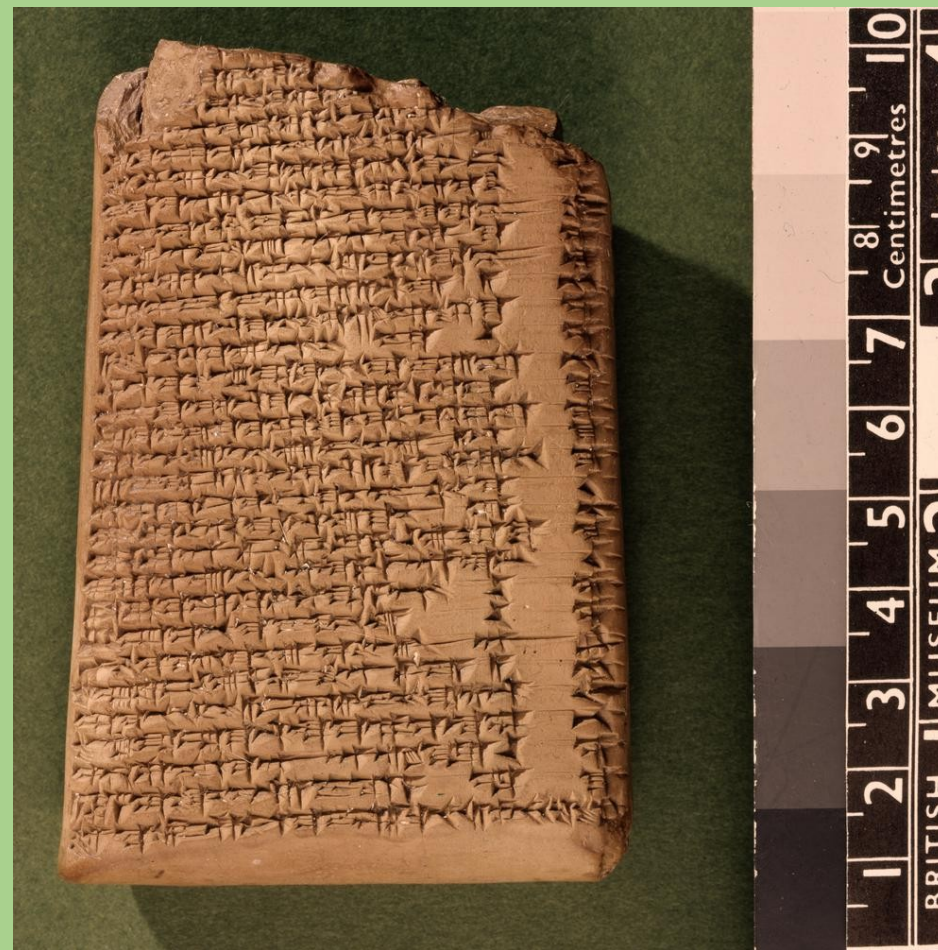
Omezené znalosti:

- ❖ kultury
- ❖ okolností vzniku textů
- ❖ jejich autorů
- ❖ jejich příjemců
- ❖ jazyků (sumerština, akkadština)

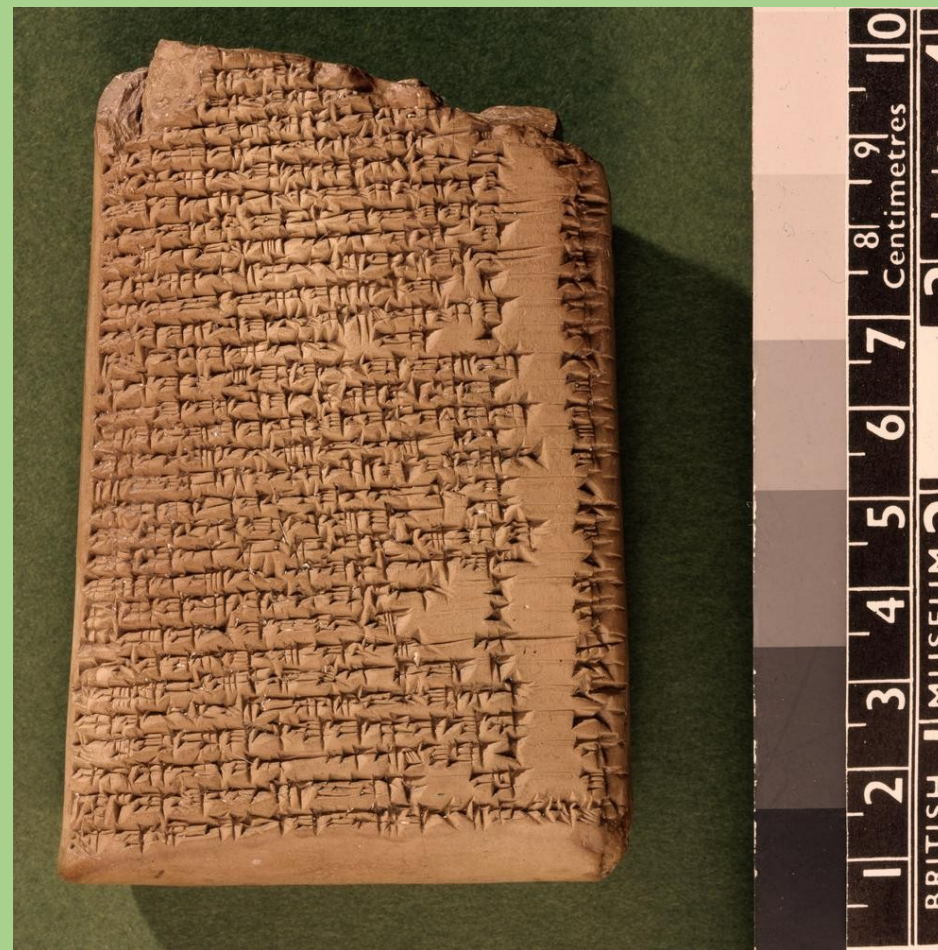
Text č. 1: Enúma eliš

- Vznik: snad ve starobabylonském období (2000–1600 př. n. l.)
- Všechny doložené rukopisy – po r. 1000 př. n. l. (750–300 př. n. l.)
- Asýrie (Ninive, Aššur, Kalchu)
- Babylonie (Babylon, Borsippa, Kiš, Sippar, Uruk)
- Anatolie (Sultantepe)

Text č. 1: Enúma eliš

- Rozsah: 7 tabulek, 1092 verše
- Námět:
 - ❖ vznik světa
 - ❖ zrození bohů
 - ❖ boj mezi bohy (theomachie)
 - ❖ povýšení Marduka
 - ❖ vytvoření světového řádu (kosmogonie)
 - ❖ stvoření člověka

Text č. 1: Enúma eliš

- Apsú (sladkovodní oceán) + Tiámat (slaný oceán)
- Další generace bohů (Lachmu + Lachamu → Anšar + Kišar → Anu → Ea)
- konflikt (hluk, hudba, tanec, zpěv)
- Apsú chtěl vyhubit mladé bohy (rádce Mummu), Ea ho uspal zaklínáním a zabil

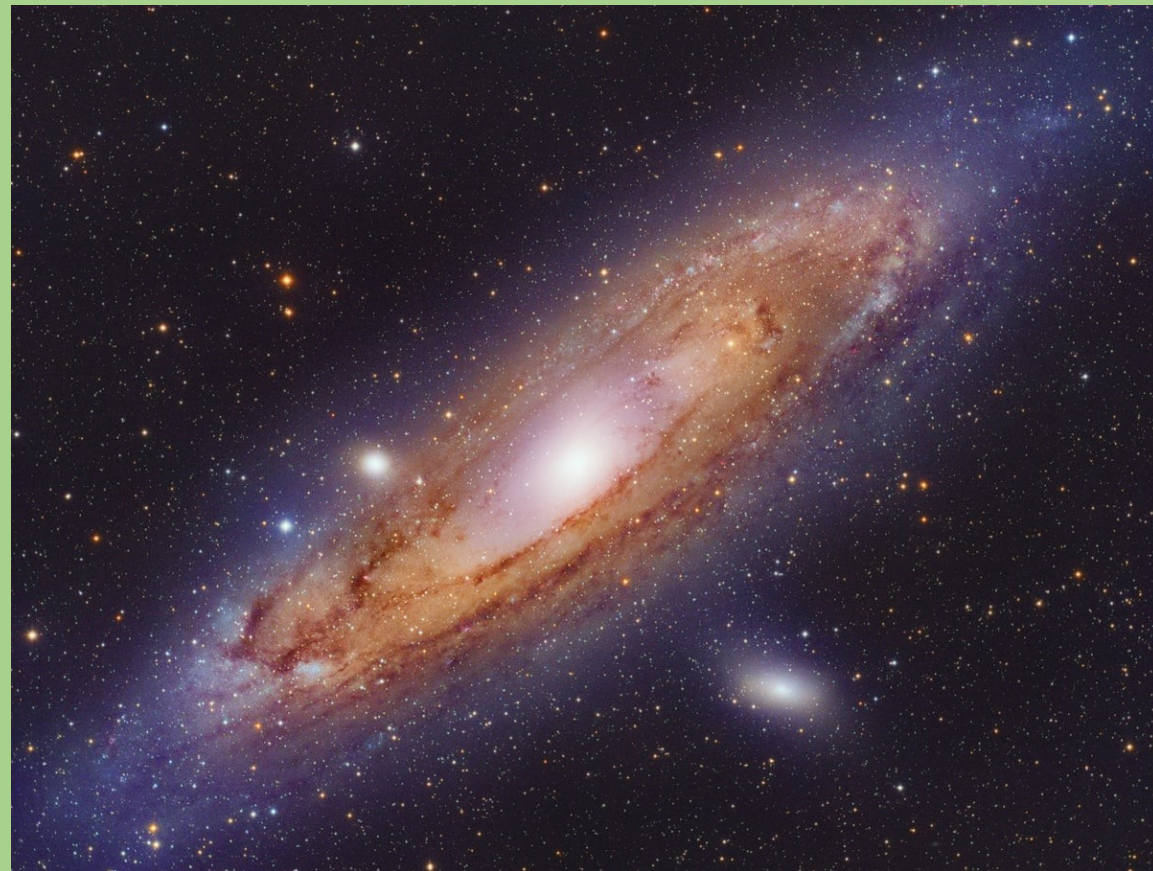
Text č. 1: Enúma eliš

- Zrození Marduka (Ea a Damkina)
- Tiámat chtěla vyhubit mladé bohy, v čele její armády – Kingu
- Boj proti Tiámat (Ea, Anu, Marduk)
- Marduk zvítězil, zabil Tiámat

Text č. 1: Enúma eliš

- Kosmogonie: vytvoření 3 sfér (nebesa, Ešarra, Ešgalla) → obydlí 3 bohů (Anu, Enlil, Ea)
- Stvoření hvězd a souhvězdí, stvoření času
- Země, hory, vodstvo (Eufrat a Tigris)
- Stvoření člověka (z krve zabitého Kingua)
- Vybudování Babylonu (akkadsky Báb-ilí „Brána Boží“, sumersky Ka-dingir-ra)
- 50 Mardukových jmen

Text č. 1: Enúma eliš

- Asyrská varianta (fragmenty z Aššuru):
 - ❖ Marduka nahradil bůh Anšar (ztotožněn s Aššurem)
 - ❖ Babylon nahradilo město Aššur

Text č. 1: Enúma eliš

- Recitace mýtu – 4. den novoročních slavností v Mardukově chrámu v Babylonu
- další slavnosti (celý mýtus nebo jeho části)

